

РОЗДІЛ 3

ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО І ЦИВІЛЬНИЙ ПРОЦЕС; СІМЕЙНЕ ПРАВО; МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

УДК 347.9

ХРОНОЛОГІЯ РОЗВИТКУ ЦИВІЛЬНОГО ПРОЦЕСУ УКРАЇНИ

CHRONOLOGY OF DEVELOPMENT OF THE CIVIC PROCESS OF UKRAINE

Алімов К.О.,
к.ю.н., старший викладач
Запорізький національний університет

Стаття присвячена хронологічній послідовності розвитку цивільного процесу на території України. Актуальність обраної теми полягає в необхідності дослідження історії становлення й розвитку основної моделі цивільного процесу України, враховуючи основні етапи розвитку та становлення держави, організації судової влади. Метою статті є проведення аналізу історії формування й розвитку цивільного процесуального законодавства, на основі якого здійснювалось судочинство в цивільних справах. Історичний підхід розширює систему наукових поглядів на природу та зміст процесуальних норм, існування яких у різні часи зумовлювалося змінами в економічній, політичній, правовій, соціальній та інших сферах нашого суспільства.

Ключові слова: цивільний процес, суд, судова система, право, цивільне законодавство, позов, процесуальна норма, судова практика, спір.

Статья посвящена хронологической последовательности развития гражданского процесса на территории Украины. Актуальность выбранной темы состоит в необходимости исследования истории становления и развития основной модели гражданского процесса в Украине, учитывая основные этапы развития и становления государства, организации судебной власти. Целью статьи является анализ истории формирования и развития гражданского процессуального законодательства, на основе которого осуществлялось судопроизводство в гражданских делах. Исторический подход расширяет систему научных взглядов на природу и состав процессуальных норм, существование которых в разное время обуславливалось изменениями в экономической, политической, правовой, социальной и других сферах нашей жизни.

Ключевые слова: гражданский процесс, суд, судебная система, гражданское законодательство, иск, процессуальная норма, власть, судебная практика, спор.

The article is devoted to the chronological sequence of development of the civil process on the area of Ukraine. The relevance of the chosen topic in the need to study the history of the development of the basic model of the civil process in Ukraine, taking into account the main stages of the development and establishment of the state, the organization of the judiciary.

The purpose of the article is to analyze the history of the formation and development of civil procedural legislation on the basis of which judicial proceedings in civil cases were carried out.

The historical approach expands the system of scientific views on the nature and composition of procedural norms, the existence of which at different times was determined by changes in the economic, political, legal, social and other spheres of our life.

In Ukraine, statehood has an age-old tradition and a great historical heritage. The activities of the authorized bodies for the administration of justice for the princely age, the democratic state education of the Zaporizhzhya Sich, the Constitution of Pylyp Orlik, one of the first constitutions, arose on the territory of Ukraine when in other territories and in other states reigned feudal-monarchist regimes.

Key words: civil process, court, judicial system, civil law, lawsuit, procedural norm, judicial practice, dispute.

Вагомий внесок у вивчення й дослідження зазначеної проблеми зробили такі вчені, як О.В. Баулін, Т.В. Цюра, А.С. Штефан, Р.Ф. Гонгало, Н.В. Волкова, В.О. Єрмолаєва та інші.

В Україні державність має вікові традиції та велику історичну спадщину. Діяльність уповноважених органів щодо здійснення судочинства за княжої доби, демократичне державне утворення Запорізької Січі, Конституція Пилипа Орлика (одна з перших конституцій) виникли на території України тоді, коли на інших територіях та в інших державах панували феодально-монархічні режими.

Кожна епоха розвитку суспільних відносин може характеризуватись за різними критеріями, однак для аналізу історичного розвитку правової науки загальноприйнятим початком є період Римської імперії.

Античний Рим відрізняється в стародавньому світі кодифікацією звичаєвого права в питаннях не лише цивільного та кримінального законодавства, а й судового процесу. Підтвердженням цього є звід законів, який отримав назву «Закони XII таблиць» [1].

Judicia bonae fidei в історії римського права справляє значний вплив на формування різних інститутів цивільного процесу. Таким інститутом, наприклад, варто визнати представництво в судовому процесі. Преторська практика

потребувала від того, хто вимагав, дати позов від чужого імені, захищати цей позов із позиції порядної людини (viri boni arbitrati) та із цих же позицій гарантувати, що «той, кого стосується ця справа, схвалює це» [2, с. 529–527]. Цей припис походить від обов'язкової умови будь-якої тяжби доброї совісті (in bonae fidei judiciis), яка полягала в тому, що позиція довіреної особи стосовно довірителя має розглядатись як судження добропорядного мужа (pro boni viri arbitrio) [3, с. 529–527].

Вимога «дотримання доброї совісті» набрала матеріально-правового, процесуального змісту, відносини процесу повинні визначатись суддею з позицій доброї совісті [6]. Ця вимога поширювалась не лише на стосунки між сторонами процесу, а й на особу судді, який має діяти, керуючись міркуваннями добросовісності (es fide bona).

Розвиток судочинства в Стародавньому Римі зумовив нормативне закріплення відповідальності самого судді, який зловживав своїм становищем під час судового процесу. Так, суддя міг бути сам притягнутий до суду за його судові рішення, якщо він припустився якоїсь помилки. Вважалося, що він притягується до відповідальності з квазіделікту «за позовом, що постає з факту (скоєного), і перетерпить покарання залежно від того, наскільки добросовісно, як з'ясується, суддя судив у тій справі» [3, с. 442–443].

Таким чином, з розвитком загального права спостерігається не лише створення певних процесуальних інститутів, таких як відповідальність за неправдиве свідчення, а й зародки оскарження неправомірних дій суддів.

На теренах України запровадження процесуальних норм розпочалося ще за часів Київської Русі (кінець IX – початок XIV ст.).

Не підлягає сумніву, що процес формування давньоруського права й суду в IX – XI ст. тісно пов'язаний із державою, яка як найбільш міцний у суспільстві соціальний фактор являє собою організовану політичну владу та займається вирішенням суспільних справ, що зумовлюються територіальною спільністю населення, оскільки суд – перший і невід'ємний атрибут державної влади [4, с. 76].

Визначною пам'яткою давньоруського права, яка найбільш повно регулювала порядок розгляду конфліктів, що виникали в суспільстві, став кодифікований збірник Руська Правда в трьох редакціях (короткій, просторовій і скороченій). У просторовій Руській Правді містились як норми процесуального права, сформовані законодавцем, так і ті, що були відомі практиці протягом декількох століть [5, с. 53].

Нормативний зміст Руської Правди було сформовано за рахунок усного звичаєвого права, яке було кодифіковане та стало основою для просторової Руської Правди, яку було прийнято в XV ст. [6, с. 64]. За нею суд, розглядаючи цивільні справи, виконував функції посередника між позивачем і відповідачем [7, с. 78]. Водночас просторова Руська Правда не відрізняла кримінальні правопорушення від цивільно-правової відповідальності, хоча в її тексті поряд із покараннями у вигляді штрафу («вири») мало місце також відшкодування потерпілим як матеріальної, так і моральної шкоди. Таке відшкодування передбачалось, наприклад, за «образу».

За часів Київської Русі на території сучасної України правосуддя здійснював княжий суд. Князь здійснював правосуддя як найвищий суддя, зважаючи на те, що судова влада належала до прерогатив княжого уряду, а обов'язок судити своїх підданих вважався головним обов'язком володаря. Княжі суди мали право судити всіх осіб, за винятком, коли особа була «церковною людиною». Оскільки князю суду не надавалось право здійснювати правосуддя щодо «церковних людей», у Київській Русі діяли церковні суди, підпорядковані єпископам.

Цивільні процесуальні норми, які діяли на території України наприкінці XVI – у першій половині XVII ст., – це наступний період розвитку цивільного процесу в історії України. У другій половині XIV ст. більшість українських земель перебували під владою Польського й Литовського князівств, Речі Посполитої. Судова система була побудована за класовим і становим принципом.

З метою створення єдиної правової основи для формування загальної судової практики було прийнято Литовські статuti в трьох редакціях: 1529 р. («Старий»), 1566 р. («Волинський») і 1588 р. («Новий»). Більшість норм мали процесуальний зміст і регулювали судочинство в різних судах.

Під юрисдикцію суду підпало досить широке коло цивільних справ: відносини з приводу приватної та спільної власності, шлюбно-сімейні спори, справи щодо спадщини тощо.

Характерною особливістю Литовських статутів було те, що під час розгляду кримінальних справ в обов'язковому порядку повинні були розглядатись цивільно-правові вимоги. Так, наприклад, за вбивства злочинець зобов'язаний був відшкодувати матеріальну та моральну шкоду дружині загиблого.

Таким чином, за Литовськими статутами злочин розумівся як «фізична, матеріальна та моральна шкода, якої було завдано окремій особі або громаді» [8]. Отже, у законодавстві тієї доби злочин розуміли як уніфікований

інститут, наслідком якого було кримінальне та цивільне покарання, що сприймалися у нерозривному їх зв'язку.

Це був наступний крок у розвитку судового процесу, який ще поєднував у собі цивільний і кримінальний процес. Його характерною особливістю було неодмінне відшкодування майнової та немайнової шкоди, завданої злочинцем, і відшкодування порушених цивільних прав, хоча така шкода під час розгляду кримінальних справ ще відшкодовувалась автономно, виходячи зі звичаєвого права, без заявленого позову. Проте все-таки це було дієве явище, хоча й процесуально не зумовлене.

У період національно-визвольної боротьби українського народу 1648–1654 рр. існувала судова система, яка відповідала адміністративно-територіальному поділу Гетьманської держави.

Судочинство проводилось на основі козацького звичаєвого права, у цей період набули поширення судові прецеденти. Суди у своїй практиці також застосовували церковне право, акти гетьманської влади, магдебурзького права, гетьманські міжнародні договори та інші владні документи.

Процес розпочинався за усним або письмовим зверненням, у якому обов'язково зазначалися сторони, предмет спору, докази. Сторонами могли бути чоловіки, які досягли 18 років, та жінки з 14 років. Від імені жінок у суді виступали батьки або ж чоловік. Лише вдови могли представляти інтереси дітей або власні інтереси [9, с. 153].

Здобувши незалежність у ході національно-визвольної війни, український народ створив власну судову систему, яка є однією з ознак державності. Ця система хоч і мала певні недоліки (поєднання адміністративної й судової влади, велика кількість судових ланок), проте відображала мету побудови нового, безстанового, дійсно народного правосуддя. До системи козацьких судів доби Гетьманщини входили сільські, сотенні та полкові суди, що діяли в козацьких сотнях і полках відповідно, а також міські, копні, отаманські суди та домініальний суд пана щодо своїх підданих.

У 1743 р. в Україні було підготовлено кодифікований збірник правових норм, який отримав назву «Права, по которим судитя малоросийский народ» [10, с. 165]. У ньому норми цивільного процесуального права розділялися за окремими артикулами. Позивачі того часу мали назви «чолобитник», «істець», «жалоблива сторона», а відповідачі – «одвітчик», «опірна».

Усі стягнення щодо відшкодування як майнової, так і немайнової шкоди здійснювалися судом безпосередньо під час розгляду як цивільних, так і кримінальних справ.

У 1760 р. було проведено судову реформу, наслідком якої став поділ гетьманської України на 20 судових повітів, у кожному з яких створювалися земський суд із розгляду цивільних справ та підкоморський суд, який розглядав земельні спори. Кримінальні справи вирішувалися городськими судами, які діяли в кожному полковому місті. Суддів обирала місцева старшина, а найвищою судовою інстанцією, відповідно до реформи, став Генеральний військовий суд, що обирався з представників полкової старшини.

Російським самодержавством у 1864 р. було проведено судову реформу: колишні російські станові суди ліквідовувалися та вводилися загальні судові установи трьох ступенів. Згідно з реформою найнижчою судовою інстанцією був інститут мирових суддів, що створювався в містах і повітах. На Лівобережній Україні наприкінці 80-х рр. XIX ст. було проведено контрреформу, за якою інститут мирових суддів скасовувався та створювалась така система судових органів: земський начальник, міський суддя, повітовий член окружного суду. Апеляційною інстанцією для цих судових органів був повітовий з'їзд на чолі з представником дворянства повіту.

Після прийняття Статуту цивільного судочинства (1864 р.) було відокремлено цивільний і кримінальний

процеси. Цивільне судочинство набуло більш цивілізованої й демократичної форми; закріплено принципи гласності, публічності, усності, змагальності. Також встановлено скорочені строки розгляду справи, введено три види проваджень: позовне, виконавче та окреме.

З 1917 р. по 1921 р. судове законодавство України розвивалось неоднозначно. Судове будівництво тих часів мало прагматичний характер, оскільки цей період відзначався швидкоплинністю політичних процесів, які унеможлилювали створення засад незалежності української державності та, зокрема, судової системи. На добу Центральної Ради припадає ідея формування власної національної судової системи. Певні особливості формування судової системи мали місце з приходом до влади П. Скоропадського. Після падіння Гетьманату та приходу до влади Директорії також постала проблема створення судового апарату. Особливості створення судової системи мали місце також на території Західноукраїнської Народної Республіки [11, с. 53].

Найбільший вплив на судову систему мала лютнева революція, оскільки судове будівництво особливо розгорнулось у січні та на початку лютого 1918 р., тобто після проголошення в Україні радянської влади.

Першим законом про суд в Україні була Постанова Народного Секретаріату від 4 січня 1918 р. Однією з її особливостей є те, що постанова відкидала не тільки апеляційне, а й касаційне оскарження рішень і вироків народного суду [12, с. 148].

На території України цивільне судочинство здійснювалось на основі Тимчасового положення про народний суд і революційні трибунали Української РСР (1919 р.).

У 1963 р. прийнято новий Цивільно-процесуальний кодекс УРСР, який став найбільш досконалим законодавчим актом із позиції як юридичної техніки, так і змісту його інститутів та окремих норм [13, с. 82].

Основними характерними рисами Цивільно-процесуального кодексу УРСР 1963 р. були такі: формування судових інстанцій відповідно до трирівневої системи судів, що повторює адміністративно-територіальний устрій; створення єдиного процесу в першій інстанції; введення інституту народних засідателів; активна участь прокурора в цивільному процесі; створення одноступеневої системи оскарження [14, с. 25].

На підставі законодавчого розвитку в Україні було прийнято Цивільно-процесуальний кодекс, який введено в дію 1 січня 1964 р. Відповідно до ст. 2 цього кодексу завданням цивільного судочинства був правильний і швидкий розгляд та вирішення цивільних справ. При цьому «всякое заинтересованное лицо вправе <...> обратиться в суд за защитой нарушенного или оспариваемого права или охраняемого законом интереса» (ст. 4 Цивільно-процесуального кодексу УРСР 1963 р.) [14].

Як бачимо, цей кодекс, з одного боку, розширив повноваження судів щодо розгляду цивільних справ, а з іншого – надав кожній заінтересованій особі право на звернен-

ня до суду за захистом своїх прав та інтересів. З певними змінами цей кодекс діяв в Україні до 1 січня 2005 р.

У 2010 р. було прийнято новий Закон України «Про судоустрій і статус суддів», який кардинально змінив правові засади судової влади та здійснення правосуддя в Україні, систему судів загальної юрисдикції, основні вимоги щодо формування корпусу професійних суддів, систему й порядок здійснення суддівського самоврядування, а також установив загальний порядок забезпечення діяльності судів і врегулював інші питання судоустрою.

У середині липня Президентом України Петром Порошенко була підписана нова редакція Закону України «Про судоустрій і статус суддів» № 1402-VIII (далі – Закон про судоустрій), прийнятого Верховною Радою України 2 червня 2016 р. Прийняття Закону про судоустрій дасть змогу реалізувати положення прийнятих цього ж дня парламентом змін до Конституції України щодо правосуддя [16].

Закон про судоустрій набрав чинність 30 вересня 2016 р. одночасно зі змінами до Конституції України щодо правосуддя.

Вказаний закон істотно змінює структуру судової системи України, процедуру призначення, звільнення та притягнення до відповідальності суддів.

Закон про судоустрій передбачає перехід до триланкової судової системи та визначає роль Верховного Суду України як суду касаційної інстанції, а в певних випадках – як суду першої або апеляційної інстанції. Крім цього, у складі Верховного Суду України буде діяти Велика Палата, яка здійснюватиме уніфікацію судової практики та вирішення юрисдикційних спорів. Це позитивний крок, оскільки трансформування вищих спеціалізованих судів у підрозділи Верховного Суду України сприятиме забезпеченню єдності судової практики та однаковому застосуванню законодавства.

Отже, становлення системи національного судочинства відбувалось поступово впродовж декількох століть та у своєму розвитку пройшло певні періоди становлення, удосконалення й розвитку, виділені за певними особливостями законодавства та здійснюваними законодавчими реформами. З огляду на це можна виділити такі періоди:

- 1) зародження процесуальних норм за часів Київської Русі;
- 2) цивільні процесуальні норми, які діяли на території України наприкінці XIV – у першій половині XVII ст.;
- 3) цивільне процесуальне законодавство на території України в другій половині XVII – першій половині XX ст.;
- 4) цивільне процесуальне законодавство України 1917–1991 р.;
- 5) цивільне процесуальне законодавство України із часу проголошення незалежності (1991 р.) – донині.

На сучасному етапі цивільне законодавство зазнало суттєвих змін у структурі судової системи України, що є досить позитивним, оскільки прийняття нових актів є важливим кроком на шляху до створення справді незалежної та справедливої судової системи в Україні.

ЛІТЕРАТУРА

1. Черниловский З.М. Римское частное право / З.М. Черниловский. – М. : Новый юрист, 1997. – 224 с.
2. Дигесты Юстиниана / пер. с лат. под ред. Л.Л. Кофанова. – М. : Статут, 2002–2005. – Т. 1. – 2002. – 584 с.
3. Дигесты Юстиниана : в 7 т. / пер. с лат. под ред. Л.Л. Кофанова. – М. : Статут, 2002–2005. – Т. 7. – 2005. – 546 с.
4. Рубаник В.Е. Государство, право и суд в Киевской Руси: историко-юридический очерк / В.Е. Рубаник. – М. : Юрлитинформ, 2013. – 252 с.
5. Маляренко В.Т. Перебудова кримінального процесу України в контексті європейських стандартів : [монографія] / В.Т. Маляренко. – К. : Юрінком Інтер, 2005. – 512 с.
6. Гончаренко В.Д. История государства и права СССР : [учебник] / В.Д. Гончаренко. – М. : Юридическая литература, 1998. – 600 с.
7. Мірошніченко В.І. Історія держави і права України : [підручник] / В.І. Мірошніченко ; за ред. А.С. Чайковського. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 511 с.
8. Нескороджена Л.Л. Цивільний позов, моральна шкода та її компенсація у кримінальному та цивільному судочинстві: теорія і практика : [наук.-практ. посібник] / Л.Л. Нескороджена ; за ред. С.Я. Фурси. – К. : Фурса С.Я. ; КНТ, 2008. – 416 с.
9. Захарченко П.П. Історія держави і права України : [підручник] / П.П. Захарченко. – К. : Атіка, 2005. – 268 с.
10. Щербак М.Г. Історія держави і права України : [підручник] / М.Г. Щербак ; за ред. А.С. Чайковського. – К. : Юрінком Інтер, 2003. – 656 с.
11. Рум'янцев В.О. Судова система в Україні в період «Української революції» 1917–1921 рр. / В.О. Рум'янцев // Проблеми законності. – 2009. – Вип. 100. – С. 53–62.

12. Бабій Б.М. Історія держави і права Української РСР : в 2 т. / Б.М. Бабій. – К. : Наукова думка, 1967–1967. – Т. 1 : 1917–1937 рр. – 1967. – 673 с.
13. Комаров В.В. Проблемы науки гражданского процессуального права / В.В. Комаров. – Х. : Право, 2002. – 440 с.
14. Комаров В.В. Цивільне процесуальне законодавство у динаміці розвитку та практиці Верховного Суду України / В.В. Комаров. – Х. : Право, 2012. – 624 с.
15. Гражданский процессуальный кодекс Украины ССР: офиц. текст. с изм. и доп. на 1 января 1982 г. – К. : Политиздат Украины, 1983. – 632 с.
16. Про судоустрій і статус суддів : Закон України від 2 червня 2016 р. № 1402-VIII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/1402-19>.

УДК 347.77

ЗАХИСТ ТА ПОРУШЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ НЕЗАКОННИМИ ПРАВОВИМИ АКТАМИ DEFENCE AND VIOLATION OF RIGHT OF OWNERSHIP BY ILLEGAL LEGAL ACTS

Гнатів О.Б.,
к.ю.н., доцент кафедри цивільного права і процесу
Тернопільський національний економічний університет

У статті проаналізовано особливості відшкодування шкоди за цивільним законодавством України у разі визнання незаконним правового акта, що порушує право власності. Висвітлено способи захисту прав власників в умовах існування незаконних правових актів, що порушують право власності, за цивільним законодавством України. Надано пропозиції щодо підвищення ефективності даного способу захисту права власності.

Ключові слова: влада, органи влади, власники, права, захист, порушення, держава, відносини, акти, шкода.

В статье проанализированы особенности возмещения ущерба по гражданскому законодательству Украины в случае признания незаконным правового акта, который нарушает право собственности. Отражены способы защиты прав владельцев в условиях существования незаконных правовых актов, которые нарушают право собственности, по гражданскому законодательству Украины. Представлены предложения относительно повышения эффективности данного способа защиты права собственности.

Ключевые слова: власть, органы власти, владельцы, права, защита, нарушение, государство, отношения, акты, вред.

This article analyzes peculiarities of harm compensation under the Civil Law of Ukraine in case of recognizing the legal act that violates the property rights unlawful. The ways to protect of owners' rights in conditions of unlawful legal acts that violate property rights under the civil law of Ukraine are highlighted. The proposals for improving the method of protecting property rights effectiveness are presented in the article.

The relationships among the authority, an individual and Ukraine, that is represented by its bodies, are complex and multi-aspect in nature. Having exercised political power in the relationships with its citizens our state must respect human rights. A person, in his/her turn, enters into relations with the state as a dependent physical party on the one hand and as a free, equal individual who executes his/her duties and realizes his/her rights on the other hand. However, the exercise of power is often accompanied by the violation of the individuals' rights and freedom as well as their legitimate interests by the state bodies and governmental officials.

The vitality of the discussed problem is obvious. It concerns owners' rights violated by the state power bodies or its public authorities. As a practical matter there are a lot of cases of the violation in the ministry by public administration and the implementation of state power in its other forms.

Key words: power, government bodies, proprietors, rights, defence, violation, state, relations, acts.

Україна, здійснюючи політичну владу в стосунках зі своїми громадянами, повинна поважати права людини. Фізична особа, у свою чергу, вступає у відносини з державою, з одного боку, як підвладний, з іншого боку, – як вільний, рівноправний суб'єкт, що виконує свої обов'язки і реалізовує свої права. Проте здійснення владної діяльності часто супроводжується порушенням прав і свобод фізичних осіб, їх законних інтересів зі сторони державних органів і посадових осіб.

Актуальність розгляду питань захисту прав власників, порушених органами державної влади, органами місцевого самоврядування в Україні, не викликає сумнівів, адже в практиці відомо чимало порушень майнових прав власників як при здійсненні державного управління, так і при реалізації державної влади в інших її формах. Власники майна нерідко нарікають на незаконні дії (бездіяльність) посадових осіб органів державної влади, органів місцевого самоврядування та інших структур. Питанням захисту прав власників присвячено чимало наукових праць, проте вони розглядають лише окремі аспекти цього комплексного і складного в застосуванні питання. Порушення цього права органами державної влади, органами місцевого самоврядування спостерігається й досі, а тому недоліки у законодавчому врегулюванні зазначеного питання потребують дослідження.

Органи державної влади і місцевого самоврядування в процесі регулювання діяльності власників, без сумніву, відіграють величезну роль. Проте ці ж органи в процесі виконання своїх функцій подекуди створюють перешкоди, що стримують розвиток власності в Україні.

Публічна влада може порушувати права приватних осіб як неправомірними, так і правомірними діями, що також вимагає особливих способів захисту. Передусім слід зазначити, що ЦК України формулює цей спосіб захисту як визнання незаконними вказаних рішень та дій, на відміну від правочинів, які визнаються недійсними. Хоча часто в судових рішеннях (навіть на рівні Конституційного Суду України) змішуються ці способи, коли йдеться про визнання недійсними актів [8].

Законодавець обмежився не лише вказівкою на право власності, а й уточнив вид документу (правовий акт органу), у той час як у ст. 16 ЦК України йдеться про незаконність у цілому рішень, дій чи бездіяльності органу державної влади, органу влади АРК або органу місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб як підставу для захисту, незалежно від того, чи втілюються відповідні рішення, дії та бездіяльність у конкретному акті.

Можливість застосування такого способу захисту, як визнання незаконним правового акта, що порушує право власності у випадках втручання державних органів та ор-